

Helena Elmqvist, Odling i balans:

”Det går inte att hantera jordbrukets miljöfrågor utan att ha med produktion och ekonomi”

Helena Elmqvist lämnar efter nio år uppdraget som verksamhetsledare för Odling i balans. Det som en gång började med innovationer som biobädden har under hennes tid breddats till en kunskapsorganisation med fast förankring i det praktiska lantbruket.

Av Lennart Wikström Foto Agneta Lilliehöök

Helena Elmqvist har precis avslutat sitt sista årsmöte som verksamhetsledare för Odling i balans när vi träffas.

Som alltid bubblar hon av engagemang för pilotgårdarna och de spännande resultaten från föreningens olika projekt och aktiviteter. Just nu handlar det mycket om samzoner och blommande brunnar. Men allra mest engagemang känner hon för det arbetssätt som utvecklats under de 30 år som Odling i balans nu varit igång.

”Det är så inspirerande med de olika kontakter och ingångar som verksamheten ger”, säger Helena. ”Vi var med i Agridemo-F2E, ett EU-projekt som handlade om lärande och spridande av kunskap. Där lyftes just värdet fram av det som kallas peer to peer-learning, det vill säga när lantbrukare träffas och visar upp sina egna verksamheter och lär av varandra. Det är själva kärnan i Odling i balans.”

”Det behövs någon som Odling i balans med den breda gemensamma erfarenheten som kan ge trovärdighet åt det vi kan kalla beprövad erfarenhet. Då lyssnar folk och myndigheter”, säger Helena Elmqvist.

NYTÄNDNING

Vid årsmötet behandlades olika möjliga arbetsformer för föreningen i framtiden och Helena vittnade om en okuvlig framtidstro.

”Alla är så på om vad Odling i balans betyder. Det gäller även intressenterna som menar att vi kan göra så mycket mer. Nu kommer alla att samlas och även ta nya tag med vetenskapliga rådet.”

När Helena 2012 tog över efter Lars Törner var hon den tredje verksamhetsledaren i ordningen. Odling i balans startade som ett projekt på initiativ av Göran Ohlsson, lantbrukare utanför Dalby i Skåne och Bengt Godring. Till sammans med kollegor och rådgivare

insåg han att jordbruket fick ta onödigt mycket stryk i miljödebatten, att mycket redan gjorts men mer kunde göras för att visa på balansen mellan miljö och produktion.

30 ÅRS HISTORIA

Som utvecklingsansvarig på dåvarande Skånska Lantmännen träffade jag Sven Norup, som då var projektledare för Odling i Balans. Skånska Lantmännens forskningsstiftelses styrelse besökte också Göran Ohlsson och Sven på Görans gård i Sjöstorp, där han redan då kunde visa världens första biobädd. Där och då var inriktningen klar och det konceptet har hittills väl stått emot tidens tand..

"I modellen för spannmålsodling konstaterade vi hur viktigt det var att vara effektiv i sin produktion"

"Jag kom då från LRF och Svenskt sigill", berättar Helena. "Där började jag arbeta med att utveckla certifieringsreglerna inom en rad olika produktionsgrenar, allt från växtodling till grisproduktion, nötkött och honung. Det jag hade med mig var vikten av att skaffa sig en förståelse för praktiken. Då jag arbetade med reglerna för certifieringen för Grundgris gick jag högre kurs i grisproduktion i Skara tillsammans med flera grisproducenter. Den kursen fullföljde jag med att göra praktik hos en smågrisproducent."

PRAKTISK RÖD TRÅD

Förståelsen för hur teori och praktik hänger ihop går som en röd tråd genom Helenas utbildning och karriär. Men för att ta den delen från början är Helena född och uppvuxen på landet, i Vassunda strax söder om Uppsala.

"Jag växte upp med närhet till naturen och koppling till produktionen. Pappa var skogsinspektör på dåvarande Mälarskog och det var mycket friluftaktiviteter som barn, bland annat var jag med i scouterna. När det var dags för studier efter studenten stod jag i valet och kvalet om jag skulle läsa till biolog eller agronom. Men eftersom jag var intresserad av vad vi äter och hur det produceras föll valet på Ultuna, där jag sedermera valde mark- och växtinriktning, ett val jag aldrig ångrat."

En sak som underlättade valet var också agronomutbildningens propedeutiska år med praktik på lantbruk.

"Det året var jag på Sötåsen utanför Töreboda och jag gjorde praktiken på en gård med spannmålsodling och mjölkproduktion. Det var bra att få lära sig förstå grunderna, att verkligen få arbeta praktiskt, något som jag har kunnat ta med mig sedan dess."

MODELL FÖR JORDBRUKETS MILJÖPÅVERKAN

Helena hade ett intresse för teknik och efter examen började hon en forskarutbildning med inriktning mot miljö och teknik.

"Bland annat fick jag i uppdrag att göra en modell som beskrev jordbrukets

miljöproblem, det var ungefär samtidigt som de första livscykelanalyserna började komma fram som beskrev miljöfrågan för en hel värdekedja. I början utgick vi från att minimera miljöpåverkan, vilket ledde till en omfattande extensivering. Men så började vi räkna och då insåg vi att det inte går att hantera jordbrukets miljöfrågor utan att ha med produktion och ekonomi."

Hon disputerade 2005 med en avhandling om jordbrukets miljöpåverkan baserat på systemmodeller för hållbar växtodling och mjölk- och köttproduktion. Den modell hon utvecklade fick namnet SALSA, en förkortning av System Analysis for Sustainable Agriculture.

VÄXTNÄRINGEN CENTRAL

"I modellen för spannmålsodling konstaterade vi hur viktigt det var att vara effektiv i sin produktion", berättar Helena. "En intressant iakttagelse var att utsläppen från produktionen av mineralgödseln var en av de tyngsta posterna i växtodlingen. Det gjorde att vi kontaktade Yara och frågade om de inte kunde göra något för att minska de utsläppen. Det roliga i detta var att när jag efter min disputation började på LRF kom Gunilla Frostgård och Mogens Erlingsson från Yara och presenterade den katalysatorteknik som idag används. Det firade vi med marsipantårter i LRF-huset."

På LRF blev det inledningsvis lite olika uppgifter för Helena, bland annat arbetade hon med en sammanställning om enskilda avlopp, men ganska snart hamnade hon på Svenskt sigill.

KLIMATKOLLISION

Under Helenas tid på Svenskt sigill seglade klimatfrågan upp och blev central för jordbruket.

"Vi insåg att vi måste ta fram några regler kring detta och vi hade ett mycket bra samarbete med Krav. Vi samarbetade med Pernilla Tidåker på SLU, Christel Cederberg på Chalmers och Anna Richert på Världsnaturfonden. Men när det var dags att lansera klimatcertifieringen

"Minimerad miljöpåverkan leder till en omfattande extensivering, men det inte går att hantera jordbrukets miljöfrågor utan att ha med produktion och ekonomi", säger Helena Elmqvist, Odling i balans.

som en egen modul hoppade Krav av och valde att lägga in det som en del i sin certifiering, medan vi hade klimatcertifieringen som en fristående del."

Förklaringen hette Naturvårdsföreningen.

"Det var ingen hemlighet att Naturvårdsföreningen inte gillade den gemensamma klimatcertifieringen. Jag antar att det var för att den visade att den ekologiska produktionen inte låg bättre till när det gällde klimatet och det behövdes förändringar i alla system. De lyckades stoppa en gemensam certifiering med Krav och Svenskt sigill."

"Det var ingen hemlighet att Naturvårdsföreningen inte gillade den gemensamma klimatcertifieringen"

NYA KONCEPT

Förutom regelverken för de olika produktionsgrenarna som vi berättat om utvecklade Helena tillsammans med Bjärefågel konceptet Bjärefågel, som var en kombination av djurvälstånd, smak och ursprung med sigillet som signum. Några andra koncept var certifiering av mjölkproduktion, där så gott som alla mejerier utom Arla deltog, och Naturbeteskött.

"Ett fantastiskt koncept som vi utvecklade tillsammans med Världsnaturfonden", konstaterar Helena.

"Samzons-projektet växte fram ur idén om att skyddszonerna kring vattendrag och mot annan mark måste kunna användas till något mer", säger Helena Elmqvist.

PERFEKT MIX

"När Lars Törner skulle sluta berättade en kamrat att tjänsten var ute och uppmanade mig att söka. Jag granskade arbetsuppgifterna lite närmare och kunde konstatera att blandningen av tydlig kunskapsinriktning, analys och arbete nära praktiken verkade perfekt så jag sökte, fick jobbet och lärde känna denna fantastiska grupp av pilotgårdar."

"Den som hade koll på hela produktionen var också den som lyckades bäst"

Under sin tid på Odling i balans har Helena arbetat med en rad projekt som satt sina spår.

"Lars hade arbetat mycket med att ta fram och finslipa de växtnäringsbalanser som blev något av Odling i balans kännetecken och som var en viktig del av arbetet med pilotgårdarna. När jag tog över började vi med att försöka hitta vägar att förenkla det arbetet och hittade på ett sätt att ta ut data direkt ur växtodlingsprogrammet och analysera det i ett verktyg vi döpte till Gårdsnyckeln."

KLIMATKALKYL

Till växtnäringsdata kopplades även energi och klimat. Lantmännen efterfrågade ett verktyg för att räkna på klimatdata till sitt koncept Klimat och natur. DataVäxt utvecklade programmet och

det testades med hjälp av Odling i balans.

"Det resulterade i ett unikt koncept där vi kan använda lantbrukarnas egna data i att beskriva klimatpåverkan och vad olika åtgärder får för effekter på gårdsnivå och gör det möjligt att optimera avkastning och klimat."

ENERGIKARTLÄGGNING

I ett uppdrag som Odling i balans gjorde åt LRF inom ramen för projektet Framtidsföretagarna, som bland annat handlade om att göra affärer med förnybar energi drev Helena på att även göra energikartläggning för att kunna beskriva hur det såg ut på varje gård, helt i linje med växtnäringsbalanser och klimatkalkylatorn.

"Det öppnade upp en ny värld med olika former av förnybar energi – solceller, vindkraft, småskalig vattenkraft och biogas – men också möjligheter till rena besparingar genom energieffektivisering", säger Helena.

HÖSTVETE MOT HÖJDER

Ett av de stora projekten som Helena drivit är Höstvet mot nya höjder. Bakgrunden var diskussionen om stagnerande skördar och vad lantbrukarna kunde göra för att sluta skördegapet.

"Jag arbetade tillsammans med Anders Kraft på Växtråd och han hjälpte mig att se vad planering och styrning – management – betydde. Det var också ett av våra huvudbudskap och kanske den viktigaste förklaringen varför avkastning och lönsamhet kunde skilja så mycket mellan gårdar med i princip samma förutsättningar. Den som hade koll på hela produktionen var också den som lyckades bäst."

För Helena innebar det projektet också en öppning mot en beteendevetenskaplig förståelse för lantbruksföretagande.

"Det var roligt att inte bara arbeta med biologi och den naturvetenskapliga modellen utan även försöka förstå varför människor gör som de gör. Jag lärde mig att lyssna till vad människor verkligen säger och att försöka förstå vad eller vem som behövs för att föra en fråga vidare, att föra människor samman."

MULTIFUNKTIONELLA ZONER

På senare tid har en stor del av Helenas arbete handlat om projektet Samzoner, där de blommande brunnarna hos Martin Andersson på Löderup Södergård

också ingår.

"Projektet växte fram ur idén om att skyddszonerna kring vattendrag och mot annan mark måste kunna användas till något mer. Någon kom upp med idén att där vi har vall kan vi ha blommande växter istället och så föddes den multifunktionella skyddszonen – samzonen."

Nu driver Helena och Odling i balans regelnakarna framför sig för att få ett fungerande regelverk som gör det möjligt att få stöd för ett system som kan leverera så mycket mer än bara ett skydd mot erosion och läckage.

SÅG SKÖNHETEN

"Kemikalieinspektionen insåg skönheten i detta och började samarbeta med Naturvårdsverket och Jordbruksverket kring skyddszonerna och nu hoppas vi bara att Havs- och vattenmyndigheten kommer med."

Helena lyfter också fram det projekt för att minska fosforläckaget som Odling i balans haft i samarbete med Faruk Djordjic på SLU. I det har lantbrukarna fått märka ut de områden på fälten där de bedömer att risken för yterrosion är störst. De kartorna har sedan samkörts med en modell baserad på nivåskillnader i landskapet och vattenföring som utvecklats av forskarna. De båda modellerna visade sig stämma mycket väl överens.

TROVÄRDIG AKTÖR

"Det är läckert att få vara en del av en den här utvecklingen," säger Helena.

"Det behövs någon som Odling i balans med den breda gemensamma erfarenheten som kan ge trovärdighet åt det vi kan kalla beprövad erfarenhet. Då lyssnar folk och myndigheter."

Nu ska Helena gå tillbaka till LRF och börja som verksamhetsutvecklare inom i klimat och hållbarhet med utgångspunkt från LRF Jönköping och LRF Sydost.

"Jag ska bli en del in arbetet med att uppnå de tuffa mål som LRF har satt upp. Det handlar bland annat om att kunna bygga en marknadsföring av de svenska mervärdena. Det kommer mycket att handla om att utveckla saker tillsammans med lantbrukare. Men jag hoppas också kunna få nördna ner mig, lära mig mer och fortsätta utveckla kunskaperna kring det som en gång var mitt forskningsområde – hållbart lantbruk", avslutar Helena. ■